

сільськогосподарської техніки за рахунок кредитних ресурсів іноземних банків агроформування оптимізує власні оборотні кошти, які в подальшому можуть бути направлені на розвиток та розширення виробництва, подальше оновлення матеріально – технічної бази, збільшення обсягу фінансових ресурсів агроформування.

Література

1. Гудзь О.Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств [Текст]: монографія / О.Є. Гудзь. – К.: ННЦІАЕ, 2007. – 578с.
2. Лаврук В.В. Розвиток та інвестування сільськогосподарського виробництва України [Текст] / В.В. Лаврук // Економіка АПК – 2010. - №2. – С. 88-95.
3. Офіційний сайт НБУ www.bank.gov.ua
4. Третяк Н.М. Фінансове забезпечення виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств: дисертація на здобуття наукового ступеня к.е.н. / Н.М. Третяк. – Київ, 2009. – 225с.

Рецензент докт.економ. наук, професор Гудзь Е.Е.

330.131.7

*Удовенко В.О., к.т.н., доцент,
Криворізький економічний інститут КНЕУ імені В. Гетьмана,
Жук В.В., аспірант, Криворізький технічний університет,
Полюшкевич В.І., студент, Романенко Н.С., студент,
Криворізький економічний інститут КНЕУ імені В. Гетьмана*

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО МОДЕЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ

Фінанси підприємств є основою фінансової системи країни. Фінансовий стан підприємств впливає на фінансове становище країни в цілому. Як зазначають Леміш А.М., Легкий Р.І., у роки переходу української економіки до ринкових відносин багато підприємств і організації через об'єктивні й суб'єктивні причини, зіткнувшись із проблемами в ході фінансово-господарської діяльності, виявилися неплатоспроможними [1].

Нині в Україні спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості фінансово неспроможних підприємств. Так, за даними Держкомстату, у 1993 р. збитковим було кожне дванадцятье підприємство, 1994 - кожне дев'яте, 1995 - кожне п'яте, 1996 - кожне третє, а в 1997-2008 рр. - майже кожен другий суб'єкт підприємницької діяльності працював збитково [2]. Як зазначає Мозенков О.В., наслідком незадовільного фінансового стану більшості вітчизняних підприємств стало катастрофічне одночасне збільшення їхньої кредиторської та дебіторської заборгованості, що призводить до зниження їх реальної платоспроможності, ставить їх перед загрозою банкрутства, лишає участі у формуванні дохідної частини бюджету [3]. Жаліло Я. помітив, що важливим зовнішнім чинником, який визначає ймовірність настання кризового стану (банкрутства) або його покращання (фінансове оздоровлення), є податкова політика держави [4]. Збільшення податкового навантаження на підприємства знижує їх абсолютну ліквідність, відповідно помірне (послаблене) податкове навантаження є запорукою своєчасної і повної сплати в майбутньому.

Масове знаходження підприємств у кризовому стані викликає серйозні негативні наслідки, тому органами державної податкової служби повинна проводитися робота для забезпечення вчасних податкових надходжень і проведення ефективної податкової політики щодо потенційних банкрутів з метою погашення наявного податкового боргу і збереження добросовісного платника податків через реалізацію санаційних заходів.

Метою статті є аналіз сучасних підходів до моделювання фінансової стійкості та визначити основні вимоги до методів моніторингу фінансового стану.

Як зазначено у [5], постійний моніторинг фінансового стану та моделювання фінансової стійкості платника, ймовірності банкрутства як одного з елементів (етапів) даного моніторингу повинна забезпечити податкову службу інформацією про реальний фінансово-господарський стан підприємства, перспективи його покращання. Адже це дозволить прийняти адекватне рішення щодо подальшої роботи з цим суб'єктом господарювання, вирішити питання необхідності прийняття участі у фінансовому оздоровленні підприємства з метою збереження потенційного податкоплатника (реструктуризація податкового боргу

тощо) або його ліквідації та, як наслідок, оперативного погашення суми наявної недоїмки за рахунок ліквідаційної маси, виявити ознаки фіктивного банкрутства, неправомірного відображення збитків.

Леміш А.М., Легкий Р.І. у виділяють такі два підходи, за допомогою яких відбувається діагностика банкрутства та моделювання фінансової стійкості підприємств-податкоплатників: за допомогою фінансових коефіцієнтів і порівняльного аналізу характеристик підприємств [1].

До моделей, заснованих на використанні фінансових коефіцієнтів, відносять: оцінку фінансового стану за показниками У. Бівера, рейтингового числа Р.С. Сайфулліна і Г.Г. Кадиком, оцінку ймовірності банкрутства на основі Z-рахунка Альтмана, PAS-коефіцієнт (Performance Analyses Score), двофакторну модель оцінки ймовірності банкрутства, прогнозу модель Таффлера, модель Спринггейта, R-модель прогнозу ризику банкрутства, модель Романа Ліса для оцінки фінансового стану, узагальнену модель, розроблену на основі універсальної дискримінантної функції, метод рейтингової оцінки фінансового стану, модель Фулмера та ін. [6].

Бівер У. запропонував п'ятифакторну систему для оцінки фінансового стану підприємства з метою діагностики банкрутства, що містить такі індикатори [7]:

рентабельність активів;

питома вага позикових коштів у пасивах;

коефіцієнт поточної ліквідності;

частка чистого оборотного капіталу в активах;

коефіцієнт Бівер = (чистий прибуток + амортизація) / позикові кошти.

Вагові коефіцієнти для індикаторів у моделі У. Бівера не передбачені і загальний коефіцієнт ймовірності банкрутства не розраховується. Отримані значення цих показників порівнюються з їхніми нормативними значеннями для трьох станів фірми, розрахованими У. Бівер: для благополучних компаній, для компаній, збанкрутілих протягом року, і для фірм, які стали банкрутами протягом п'яти років.

Сайфуллін Р.С. і Кадиком Г.Г. запропонували використовувати для оцінки фінансового стану підприємств рейтингове число [8]:

$$R = 2 \cdot K_z + 0,1 \cdot K_{пл} + 0,08 \cdot K_o + 0,45 \cdot K_m + K_{рвк} \quad (1)$$

При повній відповідності фінансових коефіцієнтів їх мінімальним нормативним рівням рейтингове число буде дорівнювати одиниці й організація має задовільний стан економіки. Фінансовий стан підприємств із рейтинговим числом менше одиниці характеризується як незадовільний.

Однак у більшості аналізованих нами джерел визнано, що найбільш точними в умовах ринкової економіки є багатофакторні моделі прогнозування банкрутства, які звичайно складаються з п'яти-семи фінансових показників. Прикладом таких моделей є Z-рахунок Е. Альтмана. У модифікованому варіанті він має вигляд [8]:

$$Z = 4.73 \cdot x_1 + 27.9 \cdot x_2 + 9.25 \cdot x_3 + 0,16 \cdot x_4 + 1.51 \cdot x_5 \quad (2)$$

Для даної моделі за допомогою описаної методики були визначені наступні інтервали:

якщо $Z > 2,6$, то підприємство вважається платоспроможним;

якщо $Z < 1,72$, то підприємство вважається неплатоспроможним;

якщо $1,72 < Z < 2,6$, то необхідні подальші дослідження.

Крім того, аналіз динаміки коефіцієнта Альтмана дозволяє судити про зміну платоспроможності підприємства.

Коефіцієнтний аналіз фінансового стану є одним із найбільш поширених і, у певному сенсі, класичних методів. Він має ряд переваг і недоліків, широко описаних в економічній літературі [9]. І разом з тим інтерес до подібного підходу при здійсненні економічного аналізу постійно підвищується. Проте при використанні коефіцієнтних методів робота фінансового аналітика ускладнюється необхідністю розрахунку і детального аналізу великої кількості коефіцієнтів.

Сучасні тенденції у теорії та практиці фінансового аналізу пов'язані з проблемою модифікації як системи діючих коефіцієнтних методів, так і самих коефіцієнтів з метою приведення їх до форми, зручної для прийняття адекватних управлінських рішень у сфері фінансового моніторингу.

Проведена робота з модифікації Z-рахунку Альтмана – одна зі спроб збагачення наявного в розпорядженні антикризових керуючих і державних органів з управління санацією та банкрутством методичного забезпечення, що використовується при проведенні фінансово-економічного аналізу кризових підприємств. Отримані результати, перевірені на статистичних даних і сформульовані у вигляді

програмного забезпечення, повинні викликати інтерес, на нашу думку, не тільки в економічній науковому середовищі, але і в менеджерів-аналітиків різного рівня.

Для посилення прогностичної ролі моделей, як зазначено у [10], можна трансформувати Z-коефіцієнт у PAS-коефіцієнт (Performance Analyses Score) - коефіцієнт, що дозволяє відстежувати діяльність компанії в часі. Вивчаючи PAS-коефіцієнт як вище, так і нижче критичного рівня, легко визначити моменти занепаду й відродження компанії.

PAS-коефіцієнт, згідно [11], - це просто відносний рівень діяльності компанії, виведений на основі її Z-коефіцієнту за певний рік і виражений у відсотках від 1 до 100. Наприклад, PAS-коефіцієнт, що дорівнює 50, вказує на те, що діяльність компанії оцінюється задовільно, тоді як PAS-коефіцієнт, що дорівнює 10, свідчить про те, що лише 10% компаній перебувають у гіршому становищі (незадовільна ситуація). Отже, підрахувавши Z-коефіцієнт для компанії, можна потім трансформувати абсолютну міру фінансового становища у відносну міру фінансової діяльності. Іншими словами, якщо Z-коефіцієнт може свідчити про те, що компанія перебуває в ризикованому положенні, то PAS-коефіцієнт відображає історичну тенденцію і поточну діяльність на перспективу.

Сильною стороною такого підходу, на нашу думку, є його здатність поєднувати ключові характеристики звіту про прибутки та збитки і балансу в єдине представницьке співвідношення. Так, компанію, яка отримує великі прибутки, але слабка з точки зору балансу, ми можемо сполучати з менш прибутковою, баланс якої урівноважений. Таким чином, розрахувавши PAS-коефіцієнт, що можна швидко оцінити фінансовий ризик, пов'язаний із даною компанією, і, відповідно, варіювати умови угоди. По суті, підхід заснований на принципі, що ціле цінніше, ніж сума його складових.

Додатковою особливістю цього підходу є використання "рейтингу ризику" для подальшого виявлення прихованого ризику. Цей рейтинг статистично визначається тільки, якщо компанія має негативний Z-коефіцієнт, і обчислюється на основі тренду Z-коефіцієнту, величини негативного Z-коефіцієнту і кількості років, протягом яких компанія перебуває в ризикованому фінансовому становищі. Використовуючи п'ятибальну шкалу, в якій 1 вказує на "ризик, але незначну ймовірність негайного лиха", а 5 означає "абсолютну неможливість збереження колишнього стану", менеджер оперує готовими засобами для оцінки загального балансу ризиків, пов'язаних із кредитами клієнта.

Найбільш простою методикою визначення ймовірності банкрутства є розрахунок окремих приватних показників з їх подальшим порівнянням із нормативними значеннями. До таких показників можна віднести коефіцієнти: поточної та абсолютної ліквідності, оборотності оборотних коштів, а також рентабельність активів, ресурсовіддача і т. д. [12].

Згідно [13], коефіцієнт поточної ліквідності - коефіцієнт, що характеризує загальну забезпеченість підприємства власними засобами для ведення господарської діяльності та своєчасного виконання термінових зобов'язань. Визначається як відношення фактичної вартості оборотних активів, що знаходяться в наявності у підприємства обігових коштів у вигляді виробничих запасів, готової продукції, грошових коштів, дебіторської заборгованості та інші (сума підсумків II і III розділів активу балансу) до найбільш термінових зобов'язань підприємства у вигляді короткострокових кредитів банків і позик та кредиторської заборгованості (підсумок 1 розділу пасиву балансу за вирахуванням рядків 500, 510, 730, 735, 740). Значення коефіцієнту менше 2 характеризує незадовільну поточну ліквідність.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності, згідно [12], обчислюється як відношення грошових засобів та їхніх еквівалентів і поточних фінансових інвестицій до поточних зобов'язань.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує, яка частина боргів підприємства може бути сплачена негайно.

Значення коефіцієнту абсолютної ліквідності повинно бути у межах від 0,2 до 0,35.

Згідно [18], коефіцієнт оборотності оборотних коштів (кількість оборотів, K_o) визначається як частка від розподілу обсягу реалізованої продукції (O_p) на середньорічні залишки високоліквідних оборотних коштів :

$$K_o = \frac{O_p}{VOK_{sr}} \quad (3)$$

Згідно [12], рентабельність активів (англ. ROA - Return on assets) — фінансовий коефіцієнт, що характеризує ефективність використання всіх активів підприємства. Розраховується як частка від ділення чистого прибутку на середньорічну величину активів.

Згідно [19], ресурсовіддача характеризує, скільки гривень доданої вартості припадає на 1 гривню витрат, затрачених на її отримання.

Також досить простою методикою діагностики банкрутства є двофакторна математична модель, при побудові якої враховується всього два показники: коефіцієнт поточної ліквідності та питома вага позикових коштів в пасивах [20]. На основі статистичної обробки даних за вибіркою фірм у країнах з ринковою економікою були виявлені вагові коефіцієнти для кожного з цих факторів. Для США дана модель виглядає таким чином:

$$X = -0.3877 - 1.0736 \cdot K_{пл} + 0.0579 \cdot Ч_{пк} \quad (4)$$

де

$K_{пл}$ - коефіцієнт поточної ліквідності,

$Ч_{пк}$ - частка позикових коштів у пасивах.

Якщо $X > 0,3$, то ймовірність банкрутства велика;

якщо $-0,3 < X < 0,3$, то ймовірність банкрутства середня;

якщо $X < -0,3$, то ймовірність банкрутства мала;

якщо $X = 0$, то ймовірність банкрутства дорівнює 0,5.

До моделей, заснованих на використанні порівняльних оцінок, можна віднести метод Агенті, метод Скоуна, методику В. В. Ковальова, методику компанії ERNST & WHINNEY та ін. [9].

На думку Костишиної О.Я. [21], окремого напрямку вивчення потребують моделі багатфакторного дискримінантного аналізу, а саме: дискримінантна функція Клауса Беєрмана (Німеччина, 1976 р.), модель Creditmen Ж. Де Паляна, модель Гордона Л. В. Спрінгейта (1978 р.), тести Р. Ліса (1972 р.), Р. Таффлера, чотирифакторна модель Р. Таффлера і Г. Тішоу (1977 р.), модель Фулмера, модель Конана і Гольдера, модель Ж. Лего, модель оцінювання підприємства за П. Праттом, А-рахунок Джона Агенті.

Порівняльна характеристика переваг кожного методу кризи - прогнозних моделей дає змогу визначити, що перспективи розвитку підприємства розраховують на підставі бухгалтерської звітності; вони можуть застосовуватися для проведення зовнішнього діагностичного аналізу, показують фінансову стійкість підприємства та динамічне прогнозування фінансового стану, визначають швидкість настання банкрутства. При цьому слід зазначити, що адекватність прогнозів залежить від відповідності фінансової звітності.

Серед недоліків наведених методів підкреслимо такі: критичне значення завищено або занижено (модель Creditmen Ж. Де Паляна, модель Конана й Гольдера); потребує розширених даних за попередні періоди (модель П. Пратта); є численні показники і технічні складності в розрахунку; критичне значення рівня Z-рахунку не досягається; між змінними наявна висока кореляція; відсутня галузева і регіональна диференціація та ін.

На нашу думку, наведені методики суперечать одна одній, тому що, визначаючи за ними стан підприємства, можна одержати зовсім протилежні результати. Також недоліком є те, що вони визначають лише нижню межу коефіцієнтів, абсолютно не враховуючи верхні нормативні обмеження, які характеризуються ефективністю використання ресурсів.

Очевидним є необхідність створення вітчизняної моделі, що найбільш повно характеризує всі аспекти фінансового стану підприємства, спрямованої на виявлення непродуктивного використання наявних ресурсів і здатної виявити ранні ознаки кризового стану, враховуючи галузеві особливості.

Спроби адаптувати до вітчизняних реалій методи і моделі діагностики фінансового стану підприємства, наявні у працях вітчизняних вчених-аналітиків та науковців СНД [11]. Найбільш дієвою, на наш погляд, є "Білорусь" - дискримінантна факторна модель діагностики ризику банкрутства для сільгоспідприємств (1995-1998 рр.), яку можна використовувати, проводячи зовнішній аналіз на основі бухгалтерської звітності, щоб адекватно оцінити фінансову стійкість підприємств [14].

Модель R Іркутської державної економічної академії має механізм розрахунку за всіма етапами, що детально наведено, а це полегшує розрахунки. Але її практичне застосування свідчить про невідповідність прогнозів реальному фінансовому стану, значення R-рахунку не корелюється з результатами за іншими методами і моделями [9].

Модель А.Б. Перфільєвої використовує велику кількість змінних, що обумовлює значну точність прогнозу. Практичні результати застосування вказують на високий кореляційний зв'язок коефіцієнтів абсолютної, швидкої та поточної ліквідності, коефіцієнтів маневреності й забезпеченості запасів власних джерел [9].

Окремо в практичній діяльності вітчизняні підприємства мають змогу використовувати наявні методики оцінювання ймовірності банкрутства, а саме: методичні рекомендації щодо встановлення

платоспроможності, методика Фонду державного майна України (коефіцієнт ймовірності банкрутства для відкритих акціонерних товариств із часткою державного майна), інтегральну оцінку фінансової стійкості на основі скорінгового аналізу (методика кредитного скорингу Д. Дюрана) [9], методика ДПА від 28.08.97 р. № 24-0118/10-6881 [22]. Характерною ознакою названих вище методів є легкість проведення розрахунку під час визначення неплатоспроможності підприємства.

Узагальнені моделі й методи дослідження розвитку прогнозування фінансової неспроможності підприємств, на нашу думку, дають змогу наголосити на таких проблемах використання дискримінантних моделей в Україні:

моделі побудовані за даними іноземних компаній, а будь-яка країна має свою специфіку (про це свідчать дослідження британських учених);

критерій Z запропонований у попередні десятиріччя, останнім же часом економічна ситуація у світі змінилася; тому абсолютно очевидно, що повторення аналізу з використанням більш пізніх даних залишило б структурний склад моделей без змін;

наявні розбіжності щодо врахування вагомості окремих показників у моделях;

на формування деяких показників значно впливає інфляція;

балансова вартість окремих активів не відповідає їх ринковій вартості та ін.

В Україні у Методичних рекомендаціях щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства від 17.01.2001 р. рекомендується використовувати коефіцієнт У. Бівера [23]. Проте, на нашу думку, він має ряд недоліків.

По-перше, нормативні значення фінансових показників не враховують галузеву специфіку підприємств.

По-друге, не враховано ефективність використання капіталу на підприємствах (оборотність, рентабельність).

По-третє, розрахунок коефіцієнта Бівера проводиться в статистиці.

Зарубіжний досвід, як зазначає Степанова Г.М. [24], свідчить про широке використання системи-експерта (програмний продукт) для діагностики банкрутства підприємств. Ефективність системи базується на інформаційному забезпеченні, яке повинно постійно контролюватися та оновлюватися.

На нашу думку, вищенаведені підходи та моделі прогнозування банкрутства мають ряд переваг і недоліків, адекватні в умовах, відповідно до яких вони розроблялися. В Україні широко застосовуються моделі, побудовані на базі фінансових коефіцієнтів, адже порівняльні методи передбачають непосильні фінансові витрати на проведення експертиз.

Отже, в Україні повинна бути створена універсальна система моделей прогнозування банкрутства, фінансової стійкості підприємств, що допоможуть адекватно передбачити, оцінити кризові явища, їх причинно-наслідкові зв'язки, забезпечити ефективне застосування санаційних заходів, бути доступними для всіх користувачів.

Фінансовий стан підприємства, на думку Коробова М. Я. [25] не є матеріальним, речовим об'єктом управління, це "складна, інтегрована за багатьма показниками характеристика його діяльності, ... яку можна визначити як міру забезпеченості підприємства необхідними фінансовими ресурсами і ступінь раціональності їх розміщення ...".

На нашу думку, складність і багатовимірність фінансового стану відбивається на дієвості практичного управління ним.

Як зазначає Білик Г.Г. [5], в економічній науці відсутній єдиний підхід до управління фінансовим станом підприємства. Науковий доробок з цього і суміжних питань, на нашу думку, доцільно за основною суттю запропонованих науковцями рішень поділити на два основні напрями: вдосконалення організації управління підприємством у цілому (в тому числі й фінансовим станом); вдосконалення інструментарію управління фінансами підприємства (рис.1).

До першого належать праці Ваньковича Д.В., [15] Гончарова В.В. [16], Кравченко В.Ф., Кравченко Е.Ф., Забеліна П.В. [26], Данілочкіної Н.Г. [27], Хана Д. [28].

Ванькович Д.В. [15] запропонував шляхи вдосконалення механізму реорганізації управління фінансовими ресурсами підприємств у перехідній економіці України, що ґрунтуються на системному підході. Під реорганізацією він розуміє поетапне створення ефективної управлінської системи та її постійне вдосконалення, а одним із критеріїв її ефективності називає покращення і нормалізацію фінансового стану підприємства.

Рис. 1. Класифікація наукових підходів, щодо управління фінансовим станом підприємства

У працях Гончарова В.В. [16], Кравченко В.Ф., Кравченко Е.Ф., Забеліна П.В. [17] пропонується новий підхід до підвищення ефективності управління фінансами на основі використання прогресивних сучасних концепцій управління - реінжинірингу бізнес-процесів. Покращання фінансового стану підприємства розглядається як бізнес-процес або комплекс послідовних етапів і дій. Визначальним є підбір працівників для створення спеціальної команди з організації покращення фінансового стану.

Хан Д. [28] і Данілочкіна Н.Г. [27] у своїх роботах розглядають таке нове явище в управлінні, як контролінг. Це «функціонально відосблений напрямок економічної роботи на підприємстві, пов'язаний із реалізацією фінансово-економічної коментуючої функції у менеджменті для прийняття оперативних і стратегічних управлінських рішень» [27]. Його основна мета постає в орієнтації управлінського процесу на досягнення цілей діяльності підприємства. У межах системи контролінгу розв'язуються також завдання управління фінансами і фінансовим станом підприємства.

У складі групи другого напряму досліджень, присвячених інструментарію управління фінансовим станом підприємства, можна за цільовим спрямуванням пропозицій виділити декілька субнапрямів:

- 1) вдосконалення планування фінансових ресурсів;
- 2) проведення діагностики фінансового стану підприємства;
- 3) вдосконалення методології та методичного забезпечення його оцінки;
- 4) створення системи фінансового моніторингу на підприємстві.

Бень Т.Г., Довбня С.Б. [29], Коваленко Г.В. [30] головною передумовою ефективного управління фінансами підприємства і як наслідок - його фінансовим станом, вважають впровадження системи бюджетування.

Плануванню фінансів на основі результатів аналізу фінансового стану приділяє увагу й І. Т. Балабанов [38]. Ряд науковців зосередили свою увагу на такому інструменті управління фінансами і фінансовим станом підприємства, як його діагностика. Так, А.П. Градов, В.А. Забродський, Б. Колас розробили власні методологічні підходи до визначення діагностичного циклу, складу і кількості його етапів. Останній розробив також систему-експерт - інформаційну програму, за допомогою якої аналітик будь-якої кваліфікації спроможний діагностувати фінансовий стан підприємства [31].

Вдосконалення методології та методичного забезпечення оцінки фінансового стану підприємства є найбільш розробленою темою досліджень.

Серед порівняно недавніх розробок: О. Терещенко запропонував дискримінантну модель інтегральної оцінки фінансового стану підприємства; О. Хотомлянський, Т. Черната, Г. Северина - комплексну оцінку фінансового стану підприємства на основі використання матричних моделей; вже згадані вище Т. Г. Бень і С. Б. Довбня розробили методику інтегральної оцінки фінансового стану підприємства, а М. О. Кизим і В. А. Забродський - методику його системної оцінки.

Теоретичні аспекти поняття "моніторинг" у загальному розумінні (як етапу управлінського циклу взагалі, а не лише управління фінансами) розроблялися такими авторами, як Е.М. Коротков, Б. Г. Литвак, П. І. Кононенко]. Безпосередньо моніторинг усієї господарської діяльності в рамках системи контролінгу

розглядався у працях Д. Хана [28] і Н.Г. Данілочкіної [27]. М.О. Кизим, В.А. Забродський [244] звузили поле досліджень до моніторингу фінансової діяльності (фінансового моніторингу), але вони представляли його як елемент системи діагностики фінансового стану.

Як самостійний інструмент управління фінансами і фінансовим станом проблеми моніторингу досліджували О.С. Олексюк та І.Й. Плікус.

Останній розробив принципи функціонування системи фінансового моніторингу, але вважав його інструментом стратегічного, а не оперативного управління (що суперечить самому визначенню поняття "моніторинг"); як об'єкт моніторингу розглядав фінансову діяльність (у першу чергу - грошові потоки), а не фінансовий стан підприємства.

Особливо слід зазначити, що у згаданих дослідженнях поза увагою залишається методичне забезпечення процесу моніторингу, який було представлено переважно з точки зору його місця в управлінському циклі та у контексті організації управління. Таким чином, на нашу думку, методологію моніторингу фінансового стану підприємства слід вважати недостатньо розробленою.

В основі методології традиційно лежать проблеми дефініції понять. Незважаючи на важливість одноставного уявлення щодо ключових позицій понятійного апарату, у вітчизняній фінансовій науці відсутня відповідна єдність підходів до визначення поняття "моніторинг". Так, Е. М. Коротков вважає, що моніторинг - це "систематичне відстеження процесів або тенденцій, постійне спостереження з метою своєчасної оцінки виникаючих ситуацій".

Б. Г. Литвак дотримується точки зору, що "моніторинг (лат. monitor - спостережливий) - спеціально організоване систематичне спостереження за станом яких-небудь об'єктів".

Моніторинг фінансово-господарської діяльності підприємства може також розглядатися в системі контролінгу: як "відстеження процесів, що відбуваються на підприємстві, у режимі реального часу; складання оперативних звітів про результати роботи підприємства за найбільш короткі проміжки часу (день, тиждень, місяць); порівняння цільових результатів із фактично досягнутими" [27].

Таким чином, у загальному розумінні моніторинг - це система постійного спостереження за процесами і тенденціями, що мають місце у зовнішньому та/або внутрішньому середовищі підприємства з метою своєчасної оперативної оцінки ситуацій, що виникають.

Фінансовий моніторинг, якщо спиратися на визначення І.А. Бланка, В.А. Забродського та І.Й. Плікуса, є спеціально організованим систематичним і безупинним спостереженням за фінансовою діяльністю і фінансовим станом об'єкта й оперативною їх оцінкою. Таким чином, на нашу думку, фінансовий моніторинг можна умовно поділити на два блоки: моніторинг фінансової діяльності підприємства (як процесу) і моніторинг фінансового стану (як характеристики на певний момент часу).

Моніторинг фінансової діяльності підприємства є більш розробленою ланкою системи фінансового моніторингу. Насамперед мова йде про моніторинг грошових потоків, використання залучених коштів і т. ін. Він проводиться багатьма суб'єктами господарювання і для нього, оскільки він є спостереженням за процесом, не потрібне специфічне складне методичне забезпечення - досить простого бюджетування і подальшого контролю за виконанням бюджетів.

Інша річ - моніторинг фінансового стану підприємства. По-перше, існує велика кількість поглядів на сутність поняття "оцінка фінансового стану підприємства". Основні з них можна звести до таких суджень: це або сукупність показників, або один інтегральний показник. Якщо фінансовий стан визначається як певний інтегральний показник, то тут погляди різняться: більшість науковців наполягають, що він є кількісним значенням, але окремі вчені відстоюють думку, що інтегральний показник фінансового стану має давати його якісну характеристику. Тобто, очевидна неясність стосовно сутності самого об'єкта моніторингу.

Адже кожен зі згаданих підходів по-своєму аргументований і правильний. Інша проблема в тому, що існує ще більша кількість методів і методик оцінки фінансового стану. З цієї причини важко визначитися з тим, який і яку з них брати за основу при створенні на підприємстві системи моніторингу його фінансового стану.

Щоб відповісти на ці питання, необхідно визначити методологічні принципи і розробити вимоги до методичного забезпечення моніторингу фінансового стану підприємства. Також важливим є аналіз методичного забезпечення оцінки фінансового стану підприємства з точки зору відповідності розробленим вимогам для розробки рекомендацій підприємствам щодо вибору методичного забезпечення для системи моніторингу їх фінансового стану.

Оскільки система моніторингу фінансового стану підприємства є органічною частиною (підсистемою) системи його фінансового моніторингу, то він, на нашу думку, має відповідати загальним принципам її функціонування, а саме:

достатності інформації: у кожній окремій системі повинна використовуватися тільки відома інформація (нормативна, довідкова, прогнозна) з необхідною точністю для моделювання результатів діяльності підприємства;

наступності: кожна наступна підсистема не повинна порушувати властивостей об'єкта і критеріїв, установлених системі вищого рівня;

ймовірності й порівнянності інформації, що дає змогу забезпечити результати, наближені до реальних;

імовірності помилок, що дозволяє відслідковувати помилки, що виникають у процесі оцінки або моделювання, а також у межах розробленої моделі оцінювати ризик можливої помилки та її наслідки, виробляти основні методи реагування на помилку;

комплексності: взаємозумовленості і пропорційної взаємоузгодженості розвитку системи як єдиного цілого, що забезпечує зв'язок усіх підсистем і елементів;

оскільки перехідний період в економіці України потребує високої оперативності й гнучкості реагування на зміни ринкових можливостей і небезпеку, що виникає.

Виходячи з цих принципів, а також сутності моніторингу фінансового стану як спеціально організованого систематичного і безупинного спостереження за фінансовим станом об'єкта й оперативною його оцінкою, на нашу думку, можна визначити основні вимоги до методу моніторингу фінансового стану:

1. Метод для забезпечення комплексності моніторингу фінансового стану має охоплювати основні аспекти оцінки фінансового стану: ділову активність, ліквідність, рентабельність, стійкість.

2. Кожен із аспектів має оцінюватися як окремо, так і у взаємозв'язку (наприклад, метод має передбачати використання узагальнюючого показника фінансового стану) для досягнення інтегрованості відстеження фінансового стану і наочності у висвітленні динаміки змін у ньому в часі.

3. Метод має давати можливість виявити причини, а не лише констатувати наявність і величину змін фінансового стану. Це виступає необхідною умовою її пристосованості для потреб оперативного управління фінансовим станом підприємства.

4. Метод має виявляти ступінь реакції цільового показника фінансового стану на зміни факторів впливу (тобто еластичність реакції на той чи інший управлінський вплив). Ця вимога впливає з попередньої і є її логічним розвитком.

5. Закладені у метод причинно-наслідкові зв'язки між показниками мають відповідати таким, що об'єктивно існують у процесі функціонування підприємства, можуть бути логічно виявлені з суті цього процесу.

Для забезпечення ефективності функціонування системи моніторингу фінансового стану ці вимоги додатково мають бути доповнені вимогами до методики моніторингу фінансового стану підприємства:

1. Джерелом вихідної інформації, по можливості, має слугувати лише фінансова звітність підприємства - для досягнення порівнянності результатів періодичної та постійної оцінки фінансового стану і визначення ефективності системи моніторингу.

2. Розрахунки для підвищення оперативності отримання результатів оцінки фінансового стану мають бути досить простими, що передбачає наявність відповідного програмного забезпечення.

3. Результати оцінки для забезпечення їх безпосереднього використання в процесі оперативного управління без додаткової інтерпретації повинні бути наочними й зрозумілими.

Література

1. Леміш А.М. До питання про діагностику банкрутства та моделювання фінансової стійкості підприємств-податкоплатників / А.М. Леміш, Р.І. Легкий // Режим доступа: http://nc.ufeі.ukrsat.com/Kyrsi%202004/tezi/images_tezi/024.htm

2. Економічна сутність санації підприємств, передумови прийняття рішення щодо проведення фінансової санації підприємств // Режим доступа: <http://www.refine.org.ua/pageid-4539-1.html>

3. Банкрутство і санація підприємства: теорія і практика кризового управління / Т.С. Клебанова, О.М. Бондар, О.В. Мозенков та ін./ За ред. О.В. Мозенкова. – Х.: ВД “Інжек”, 2003. – 272 с.

4. Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика: монографія / Я.А. Жаліло // Національний інститут стратегічних досліджень. - Серія: Економічні стратегії. - Випуск 8. – Київ, 2003. – 362 с.

5. Білик Г.Г. Моніторинг фінансового стану підприємства як інструмент управління / Г.Г. Білик // Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили, м. Миколаїв. - Том 64. - Випуск 51. – С. 65-70.

6. Антикризисное управление: Учебное пособие для технических вузов / В.Г. Крыжановский, В.И. Лапенков, В.И. Лютер и др. Под ред. Э.С. Минаева, и В.П. Панагушина. – М.: Издательство „ПРИОР”, 1998. – С. 432.

7. Пакова О.Н. Определение вероятности банкротства с помощью системы показателей У. Бивера / О.Н. Пакова, Н.Н. Чемеркина // Режим доступа: science.ncstu.ru/conf/past/2007/11region/theses/24/079.pdf/file_download
8. Выбор математического инструментария процедур диагностики в антикризисном управлении // Режим доступа: <http://osnovi-bankrotstva.ru/file80.htm>
9. Вітлінський В.В. Аналіз, оцінка і моделювання економічного ризику : монографія / В.В. Вітлінський. — Київ, ДЕМІУР, 1996 р. — 212 с.
10. Эйтингон В.Н. Прогнозирование банкротства: основные методики и проблемы // Режим доступа <http://www.iteam.ru/articles.php?pid=1&tid=2&sid=16&id=141>
11. Шеремет А.Д. Методика финансового анализа / А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулин. — М.: ИНФРА-М, 1995. — 176 с
12. Бриггем Ю. Финансовый менеджмент. Полный курс. В 2 томах. / Ю. Бриггем, Л. Гапенски. — М.: Экономическая школа, 2004. — 1166 с.
13. Словник банківської термінології // <http://www.glossary.org.ua/article/koefitsijent-potochnoji-likvidnosti/>
14. Брейли Р. Принципы корпоративных финансов / Пер. с англ. / Р. Брейли, С. Майерс — М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 1997. — 1120 с.
15. Ванькович Д.В. Удосконалення механізму реорганізації управління фінансовими ресурсами підприємств / Д.В. Ванькович // Фінанси України. — 2004. — № 9. — С. 112-117.
16. Гончаров В.В. Важнейшие понятия и концепции в современном управлении / В.В. Гончаров. — М.: МНИИПУ, 1998. — 176 с.
17. Кравченко В.Ф. Организационный инжиниринг / В.Ф. Кравченко, Е.Ф. Кравченко, П.В. Забелин. — М.: Приор, 1999. — 256 с.
18. Унковская Т.Е. Финансовое равновесие предприятия / Т.Е. Унковская. - К.: Генеза, 1997. - 328 с.
19. Світлана Слава. Обґрунтування пріоритетних напрямів економічного розвитку Закарпаття // Звіт дослідження/ Проект партнерства Канада – Україна “Регіональне врядування та розвиток”. – Київ-Ужгород, 2007.– 60 с.
20. Справочник финансиста / под ред. Э.А. Уткина, изд-во "Экмос", 1998. - 494 с
21. Костишина О. Я. Діагностика банкрутства підприємства як результат його становища: зарубіжний і вітчизняний досвід // <http://eprints.ksame.kharkov.ua/5326/1/>
22. Камінський А.Б. Моделювання фінансових ризиків: монографія. — К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. — 304 с.
23. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства: Наказ Міністерства економіки України від 17.01.2001 № 10 – <http://www.me.gov.ua>. — офіційний сайт Міністерства економіки.
24. Степанова Г.Н. Проблемы диагностики банкротства в антикризисном управлении предприятием / Г.Н. Степанова // <http://www.nesterova.ru/nauch/avt.html>
25. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посіб. / М.Я. Коробов.– К.: Знання. — 2000. — 378 с.
26. Кравченко В.Ф. Организационный инжиниринг / В.Ф. Кравченко, Е.Ф. Кравченко, П.В. Забелин. — М.: Приор, 1999. — 256 с.
27. Контроллинг как инструмент управления предприятием / Под ред. Н. Г. Данилочкиной. - М: Аудит, ЮНИТИ, 1998.- 279с.
28. Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга / Пер с нем. / Д. Хан. — М.: Финансы и статистика, 1997. — 800 с.
29. Бень Т.Г. Бюджетування як інструмент удосконалення системи фінансового менеджменту підприємств / Т.Г. Бень, С.Б. Довбня // Фінанси України. — 2000. — №7. — С. 58-65.
30. Коваленко Г.В. Бюджетування на підприємстві / Г.В. Коваленко // Фінанси України. — 2003. — №3. — С. 98-109.
31. Удовенко В.О. Моделювання системних характеристик в трансформаційній економіці / В.О. Удовенко. — Кривий Ріг: Мінерал, 2010. — 540 с.

65.011.12

*Приймак Н.С., старший викладач,
Криворізький економічний інститут КНЕУ ім. В. Гетьмана*

АМОРТИЗАЦІЙНА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇЇ ЕЛЕМЕНТИ

Сучасні умови господарювання підприємств та дефіцит фінансових ресурсів суб'єктів господарювання зумовлюють пошук напрямків активізації джерел фінансових ресурсів для забезпечення розвитку та відтворення основного капіталу. Недоступність та висока вартість кредитних ресурсів підвищують роль власних джерел фінансових ресурсів, до числа яких відноситься чистий прибуток та амортизацію. В таких умовах, розробка ефективної амортизаційної політики підприємства стає обов'язковою частиною системи стратегічного управління та інструментом досягнення цілей підприємства.